

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญยิ่งของมนุษย์ คนเราเมื่อเกิดมาก็ได้รับการสั่งสอนจากบิดามารดา อันเป็นความรู้เบื้องต้น เมื่อเจริญเติบโตขึ้น ก็เป็นหน้าที่ของครูและอาจารย์สั่งสอนให้ได้รับวิชาความรู้สูงและอบรมจิตใจให้ถึงพร้อมด้วยคุณธรรม เพื่อจะได้เป็นพลเมืองดีของชาติสืบต่อไป^๑ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ ทัศนคติ ค่านิยม และคุณธรรมของบุคคล เพื่อให้เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพและประสิทธิภาพ การพัฒนาประเทศก็ย่อมทำได้สะดวกราบรื่น ได้ผลที่แน่นอนและรวดเร็ว และการที่มีการศึกษาสมบูรณ์แล้วนี้ ทำให้แต่ละคนหลีกเลี่ยงไม่ได้จากความรับผิดชอบที่จะต้องใช้ความรู้ สติปัญญาของตนให้เป็นประโยชน์และเป็นความเจริญวัฒนาแก่บ้านเมืองและส่วนรวมต่อไป^๒ จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาทุกระบบ ทุกระดับ ย่อมมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือในการพัฒนาตนเอง และพัฒนาประเทศให้มีความเจริญ เพราะหากบุคคลมีวิชาความรู้แล้วไม่สามารถนำความรู้ไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก การศึกษานั้นจะเป็นเพียงการศึกษาเพื่อความเห็นแก่ตัวจึงไม่ถือว่าเป็นการศึกษาที่ดี

การศึกษาพระธรรมคำสอนเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป หากพุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในพระธรรมคำสอนของพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและลึกซึ้งแล้ว พุทธศาสนาอาจพังทลายลงได้สักวันหนึ่ง เหตุนี้เองคณะสงฆ์จึงได้จัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมขึ้นทั่วประเทศ การสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักธรรม นั้น เกิดขึ้นตามพระราชดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทย เพื่อให้พระภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ได้เรียนรู้ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงการฝึกแต่งแก้กระทู้ธรรมด้วย การศึกษานักธรรมในอดีต เป็นที่นิยมและเป็นที่ยกย่องในวงการคณะสงฆ์และในทางราชการมาก ผู้ที่สอบได้นักธรรม หากลาสิกขาออกไป ก็สามารถรับราชการเป็นครูสอนตามโรงเรียนได้ ต่อมาคณะสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมเป็นสิ่งที่จำเป็นประโยชน์ จึงควรเปิด

^๑พระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตและนักศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษา วันพฤหัสบดี ๑๓ ธ.ค.๒๕๐๕.

^๒ดูเพิ่มเติมใน พระราชดำริที่สำคัญเกี่ยวกับการศึกษา, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://www.prdnorth.in.th/The_King/king_study_06.php [๑๕ ต.ค.๒๕๕๖]

โอกาสให้ฆราวาสเข้ามาศึกษาด้วย เหตุนี้เองคณะสงฆ์จึงอนุญาตให้ฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงได้ โดยได้ตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสว่า "ธรรมศึกษาตรี" ซึ่งประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมชั้นตรีสำหรับพระภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติ ใช้เบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน ต่อมาฆราวาสสนใจเข้าศึกษาจำนวนมากขึ้น คณะสงฆ์จึงได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาโทและเอก ขึ้นตามลำดับ^๑

ในปัจจุบันการดำเนินงานของโรงเรียนพระปริยัติธรรม มีปัญหาและอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมได้แก่ ๑. ด้านหลักสูตร เช่น เนื้อหาสาระ เก่าเกินไป และภาษาที่ใช้ในหนังสือเป็นภาษาที่เข้าใจยาก เวลาเรียน การจัดเวลาเรียนยังไม่เป็นระบบ ไม่แน่นอน มีเวลาเรียนน้อยเกินไป วิธีการเรียนการสอน เน้นการท่องจำ และการแปล ไม่ค่อยมีการประยุกต์ใช้และขาดการคิดวิเคราะห์ ๒. ด้านกระบวนการเรียนการสอน ได้แก่ ครูผู้สอน ไม่เพียงพอ มักใช้ระบบพี่สอนน้อง ขาดความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริง ขาดการศึกษาอบรม และขาดขวัญกำลังใจ หนังสือ ตำราประกอบการเรียน เป็นตำราเก่าเกินไป ขาดการปรับปรุง และภาษาที่ใช้ยาก สื่อ-อุปกรณ์ประกอบการสอน มีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี อาคารสถานที่ มักใช้ศาลาการเปรียญ ซึ่งมักมีเสียงรบกวน และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ คับแคบ ไม่ปลอดโปร่ง แสงสว่างไม่เพียงพอ และ ๓. ด้านการวัดและประเมินผล ได้แก่ เกณฑ์การวัดและประเมินผล มักวัดความจำ มากกว่าความเข้าใจและการคิดวิเคราะห์ที่ไม่มีเกณฑ์มาตรฐาน และกฎเกณฑ์แน่นอน ความยากง่ายของข้อสอบ ยากเกินไป ขาดการทดสอบระดับค่าความยากง่ายของข้อสอบ^๒ นอกจากนี้ ยังพบปัญหาอีกมากมาย คือ การขาดความเข้าใจเจตนารมณ์ของการศึกษา เพราะเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนรู้ "ธรรม-วินัย" ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พญามารที่มาทูลให้ปรีณิพพาน พระพุทธเจ้าตรัสว่าจะปรีณิพพานก็ต่อเมื่อสาวก "รู้ธรรม-วินัย" แปลว่าความรู้ต้องสิ่งที่ควรรู้ เป็นเจตนารมณ์ของการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นเครื่องประครองตัวเพื่อรักษาสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป การศึกษาเพื่อปรีติสู่การปฏิบัติย่อมเป็นหัวใจสำคัญแต่การศึกษาที่เป็นอยู่กลายเป็นความล้มเหลวที่วัดด้วยเกณฑ์การสอบเพียงอย่างเดียว^๓ จะเห็นได้ว่า ในรอบร้อยกว่าปีที่ใช้หลักสูตรและมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยแต่กระนั้นปัญหาเกิดขึ้นมากมายในลักษณะการเรียนการสอน การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยรวมทั้งประเด็นอื่นๆที่เกี่ยวข้องจึงทำให้การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยมีความตกต่ำอย่างมากในสายตาของนักวิชาการ ฉะนั้น การจัดรูปแบบการบริหาร

^๑วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และคณะสงฆ์ภาค ๕ (น่าน แพร่ เชียงราย), เอกสารโครงการการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง : วิธีการสอนนักธรรมและธรรมศึกษาผ่านสื่อออนไลน์, ณ โรงเรียนนันทบุรีวิทยา วัดพระธาตุช้างค้ำวรวิหาร จังหวัดน่าน วันที่ ๒๖ - ๒๗ กันยายน ๒๕๕๒.

^๒สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.), "แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒", บทสรุปสำหรับผู้บริหารศึกษาพระปริยัติธรรม, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.palidict.com/node/75> [๑๕ ต.ค.๒๕๕๖].

^๓โมไนย พจน์, พิธีกรรมสอบนักธรรม "ไฮเทคโนโลยี-แต่โลวชัน" ส่งข้อสอบผ่านเน็ตป้องกันข้อสอบรั่ว : เอาอะไรคิด ?, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : <http://www.oknation.net/blog/Bansuan/2013/09/14/entry-1> [๑๕ ต.ค.๒๕๕๖].

จัดการการศึกษาของคณะสงฆ์ ทำให้ทราบถึงปัญหาที่แท้จริงและกระบวนการที่สามารถนำไปสู่การจัดการทางด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยจะทำให้เกิดประสิทธิภาพและคุณภาพในเชิงเป้าหมายของการศึกษาที่แท้จริงด้วยมีรูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาที่ดี

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยพบปัญหามากมายและมีนักวิชาการจากหลายฝ่ายทั้งประชาชนจำนวนไม่น้อยที่พยายามให้ความสำคัญและติดตามว่าหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (นักธรรมตรี โทและเอก) รวมทั้งคณะสงฆ์ที่มีความมุ่งหวังต้องการให้การศึกษาของพระสงฆ์และสามเณรได้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปสู่การศึกษาของประชาชนได้อย่างแท้จริงและสามารถนำไปพัฒนาชุมชนต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามความต้องการชาวพุทธที่ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับศึกษาในฐานะเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้องพร้อมกับหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนแม้ว่าจะใช้กันมานานแต่สามารถปฏิรูป ปรับปรุงเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยเพื่อให้เหมาะสมและสอดคล้องกับยุคปัจจุบันมากที่สุด

ดังนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจใคร่ที่จะศึกษาระบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย แนวคิด และทฤษฎีการบริหารการศึกษาที่สามารถทำให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแต่ละระดับ พร้อมทั้งการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่สามารถเพิ่มคุณภาพให้กับผู้เรียนได้จนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริงและสามารถนำไปสู่การทำประโยชน์ให้กับสังคมต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิด และทฤษฎีการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ แนวคิด และทฤษฎีการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยควรเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทยดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษา “การบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย” มีขอบเขตการวิจัยได้แก่

๑. ประเด็นการจัดการศึกษาตามหลัก 7-S McKinsey ได้แก่ กลยุทธ์ขององค์กร (Strategy) โครงสร้างองค์กร (Structure) ระบบการปฏิบัติงาน (System) บุคลากร (Staff) ทักษะ (Skill) รูปแบบการบริหารจัดการ (Style) และค่านิยมร่วม (Shared values)^๖

๒. ประเด็นการกำหนดทิศทางในเชิงการจัดการ ๓ ประการ ได้แก่ จุดมุ่งหมายทางการศึกษา การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และการประเมิผลทางการศึกษาที่มีความสอดคล้องกับรูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย

๓. ประเด็นด้านระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมซึ่งกำหนดไว้ ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับนักธรรมชั้นตรี ระดับนักธรรมชั้นโท และระดับนักธรรมชั้นเอก

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกำหนดขอบเขตศึกษาในเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย” ดังนี้

๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ด้านการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (In-depth Interview) โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ พระสงฆ์และคฤหัสถ์ผู้มีส่วนในการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย จำนวน ๒๘ รูปหรือคน ซึ่งแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ กลุ่มผู้ปกครองคณะสงฆ์ในเขตกรุงเทพและปริมณฑลจำนวน ๑๐ รูป กลุ่มผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจำนวน ๕ รูป กลุ่มพระอาจารย์ผู้สอนนักธรรม ตรี โท และเอก จำนวน ๔ รูป กลุ่มพระภิกษุสามเณรที่ศึกษานักธรรมตรี โท และเอกจำนวน ๔ รูป และกลุ่มอนุศาสนาจารย์จำนวน ๕ ท่าน

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยเชิงปริมาณใช้การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้แบบสอบถามประชากรที่กำหนดครั้งนี้ ได้แก่ สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในเขตคณะสงฆ์กรุงเทพมหานครและปริมณฑลจำนวนทั้งหมด ๑๗,๕๙๓ รูป^๗ โดยผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Random Sampling) และการหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการเปิดตารางของ

^๖McKinsey, อ้างใน สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน), 7-S Framework, [ออนไลน์], แหล่งข้อมูล : http://www.etda.or.th/etda_website/mains/display/459 [๒๖ กันยายน ๒๕๕๗].

^๗แม่กองธรรมสนามหลวง, รายชื่อผู้สอบธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอกได้สำนักเรียนส่วนกลาง พ.ศ. ๒๕๕๖, อาคารหอสมุดมหาจุฬาราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหารเลขที่ ๒๘๗ ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนครกรุงเทพมหานคร.

คณะสงฆ์ไทย หมายถึง คณะสงฆ์ฝ่ายเถรวาทในประเทศไทยที่มีส่วนกำหนดทิศทางการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมทั้ง ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับนักธรรมชั้นตรี ระดับนักธรรมชั้นโท และระดับนักธรรมชั้นเอกของคณะสงฆ์ในเขตกรุงเทพและปริมณฑล

การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ ๓ ระดับ ได้แก่ ระดับนักธรรมชั้นตรี ระดับนักธรรมชั้นโท และระดับนักธรรมชั้นเอก

กรุงเทพและปริมณฑล หมายถึง เขตพื้นที่ทางการปกครองคณะสงฆ์ที่เปิดสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมประกอบด้วย ๖ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกรุงเทพมหานคร จังหวัดปทุมธานี จังหวัดนครปฐม จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดนนทบุรี

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบสภาพการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย

๑.๖.๒ ทำให้ทราบแนวคิด และทฤษฎีการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย

๑.๖.๓ ทำให้ได้รูปแบบการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย

๑.๖.๔ ผลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นองค์ความรู้สำหรับการพัฒนาการบริหารจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของคณะสงฆ์ไทย ให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลต่อไป